

Hız. Peygamber Döneminde Kadınların Biati*

Bay'ah (Allegiance) of Women at the Time of the Prophet Muhammed

Emine Peköz

Arş. Gör., İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
R.A., İğdir University Faculty of Theology, Department of Islamic History
İğdir / Turkey
pekozemine@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-5133-8181

Makale Bilgisi / Article Information

*Bu makale, "Cahiliye'den İslâm'a Geçişte Kadınların İnanç Dünyası ve İbadet Hayatı" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

This article is produced from doctoral thesis named "The World of Faith and Worship of Women in the Transition from Ignorance (Jahiliyyah) to Islam".

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article

Geliş Tarihi: 29 Temmuz 2021 / **Date Received:** 29 July 2021

Kabul Tarihi: 9 Kasım 2021 / **Date Accepted:** 9 November 2021

Yayın Tarihi: 1 Ocak 2022 / **Date Published:** 1 January 2022

Yayın Sezonu: Ocak 2022 / **Pub Date Season:** January 2022

Atıf: Peköz, Emine. "Hz. Peygamber Döneminde Kadınların Biati". *Akademik Siyer Dergisi* 5 (Ocak 2022), 29-43.

Citation: Peköz, Emine. "*Bay'ah* (Allegiance) of Women at the Time of the Prophet Muhammed". *Journal of Academic Sirah* 5 (January 2022), 29-43.
<https://doi.org/10.47169/samer.976159>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Copyright © Published by KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
KSU Sirah Researches Application and Research Center
Kahramanmaraş 46100 Turkey

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Cahiliye döneminde tarafların belirli bir konu veya alışveriş için ahitleşmesi anlamında yapılan biat, nübüvvetten sonra İslâm dininin temel inanç ve ahlak kaidelerine yönelik bazı şartlar üzere söz vermek, Hz. Peygamber'e hem siyasî hem de dinî itaatini sunmak şeklinde bir tanım kazanmıştır. İslâm dininin tevhid ve ahlak esaslarına göre yeni bir toplum inşa eden Hz. Peygamber, kadın erkek ayırt etmeksizin Müslümanlardan biat almıştır. Gerçekleştiği dönemin şartları göz önüne alındığında biat uygulamasında kadınların da yer alması, İslâm dini nezdinde cinsiyet ayrımı yapılmaksızın biat yoluyla tüm bireylere mükellefiyet ve haklarının arz edildiğini göstermektedir. Ayrıca kadınların biatı; yapıldığı dönem, içerdiği şartların farklılığı, ilgili ayetlerin varlığı, yapılaş şekilleri ve kadınların bazı talep ve soruları nedeniyle önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Biat, Hz. Peygamber, Sahabe, Kadın.

Abstract

While the term bay'ah /allegiance was used in the period of Jahiliyya/ignorance to mean that the parties made a covenant for a certain issue or trade, after the prophet Muhammed, it gained a definition as to promise some conditions regarding the basic belief and moral principles of the religion of Islam and to offer both political and religious obedience to Muhammad. The Prophet, who built a new society according to the principles of tawhid and morality of the religion of Islam, received bay'ah from Muslims regardless of male or female. Considering the conditions of the time in which it took place, the fact that women also took part in the practice of bay'ah shows that all individuals are offered their commitments and rights through bay'ah, regardless of their genders. In addition, the bay'ah of women is important because of the period it was made, the difference in the conditions it has, the existence of the relevant verses, the way they were made, and some of the demands and questions of women.

Keywords: Sirah, bay'ah/ Allegiance, the Prophet Muhammed, Companions of Muhammed, Woman.

GİRİŞ

İslâm'ın gelişiyle birlikte Cahiliye toplumuna nazaran kadınların her alanda daha görünür bir birey haline geldikleri aşikardır. İslâm için kadın-erkek demeden birlikte mücadele eden Müslümanlar, cinsiyet ayrımı olmaksızın toplumsal ve dinî faaliyetlerin her sahasında yer almıştır. Daha önce siyasî ve dinî tercihi önem arz etmeyen kadınların İslâm'dan sonra hangi safta durduğu hem müşrikler hem de Müslümanlar açısından önemliydi. Toplumdaki bir erkek birey kadar İslâm'a giren herhangi bir kadın da müşrikler için işkenceyle de olsa geri kazanılması gereken bir kayıp, Müslümanlar cenahında ise bir kazanım olarak görülmekteydi. Böylece toplumun en alt tabakasındaki bir cariye dahi olsa kadınların dinî tercihi de kritik bir değer kazanmıştı. İslâm'ı seçmenin ve resûlüne itaat etmenin sözlü ifadesi ise bir nevi siyasî, dinî ve ahlakî bir ahid olan biatti. İşte kadın erkek ayırt edilmeksizin bütün Müslümanlar'dan alınan biat, kadınlar nazarında daha farklı bir anlam ve önem taşımaktaydı. İlk Müslüman kadınların kazanımlarından biri olarak addedebileceğimiz biat, aynı zamanda kadınların kendi idarecilerini ve dinî liderlerini seçmeleri ve kabile asabiyetinden bağımsız olarak özgür iradelerini ortaya koymaları demektir. Kadınların biatine bu önemi nedeniyle yer verdiğimiz çalışmamızda amaç, Hz. Peygamber döneminde kadınların ne şekilde ve hangi hususi şartlar üzerine biat ettiklerini bütün yönleriyle ele almaktır.

Biat etmek, bir kimsenin "sahip olduklarını biat ettiği kimseye satması; samimiyetini ve itaatini ona sunması" anlamına gelmektedir.¹ Bir itaat veya anlaşma izharı olarak biat (bey'at) Câhiliye devrinde de mevcut olmakla birlikte, biatın bu dönemdeki önemi, sürekliliği ve yaygınlığı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.² İslâm'la birlikte böylesine büyük çaplı dinî ve siyasî birliktelikle belki de ilk defa karşılaşan Arap toplumunda biat çok farklı bir şekil ve anlam kazanmıştır. Nitekim Hz. Peygamber biat alırken sadece yönetimle ilgili hususlarda değil inanç ve ibadetle ilgili konuların yanı sıra bazı ahlâkî hususları da biatın içeriğine dahil etmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'den sonraki dönemlerde biat, bir idareciyi onaylama yönüyle siyasî bir anlam taşımakla beraber, Hz. Peygamber'e yapılan biat öncelikle dinî bir boyut taşımaktaydı. İlk dönem Müslümanları için biat siyasî itaatin yanı sıra Allah'a ve Resûlü'ne, dolayısıyla da İslâm'ın getirdiği hükümlere tabi olma. Biat şartları içerisinde yer alan "dine ve akla uygun hiçbir konuya karşı gelmeyecekleri hususuna" biat etmek, İslâm'a girdikten sonra teşri edilecek bütün emirleri peşinen kabul etmek anlamına da gelmekteydi.

1. KADINLAR AÇISINDAN BİATIN ÖNEMİ

Putperest Arap toplumunun İslâm'la tanışması, uzun süre ilahî bir dine muhatap olmadıkları düşünüldüğünde oldukça sancılı bir süreçtir. O nedenle ilk Müslümanların bu uğurda peygamberlerine verdikleri söz, zayıf ve azınlıkta olan bu insanların tam teslimiyetinin bir ifadesidir. Bu zorlu süreçte Hz. Peygamber erkeklerden biat aldığı gibi kadınlardan da biat almıştır.³

¹ Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyyumi, *el-Misbâhu'l-münîr fi ğarîbi's-serhi'l-kebîr li'r-râfi'î*, thk. Abdulazîm eş-Şennâvî (Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.), 69; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, thk. Emin Muhammed Abdulvahhab vd. (Beyrut: Dâru'l-İhyâ'î't-Turâsî'l-Arabî, 1999), 1/556. Bey'at kelimesi ile ayrıntılı bilgi için bk. Tuncay Başoğlu, "Hilafetin Sübut Şartı Olarak Bey'at", *İLAM Araştırma Dergisi* 1/2 (1996), 82.

² Başoğlu, "Hilafetin Sübut Şartı Olarak Bey'at", 85.

³ Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Haşimî el-Basrî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, thk. Muhammed

İslâm dininin temel esaslarını yürürlüğe koymak için kadın erkek her bireye mükellefiyetleri bizzat arz edilmiş,⁴ kadınlar da bu hususlar üzerinden Hz. Peygamber'e biat ederek bağlılıklarını sunmuşlardır. Kadınları merkeze alan söz konusu biat şartları ise Mümtehine sûresinde şu âyette belirtildiği gibidir: “*Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda biat etmeye geldiklerinde onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile.*”⁵

Hz. Peygamber'in kadınların biatını Mümtehine sûresinde⁶ emredildiği için aldığı ifade edilse de⁷ Mekke'de İslâm'ın ilk yıllarında Müslüman olan bazı kadınlarla ilgili olarak tabakatlarda, “ilk Müslümanlardan oldukları” ve hemen akabinde “Resûlullah'a biat ettikleri” bilgisi yer almaktadır.⁸ Ayrıca Mekke'de kadınların biatının haricinde, kadınların da katıldığına dair kesin bilgi bulunan II. Akabe Biatı, Medine'de nâzil olan Mümtehine sûresinden önce Mekke döneminde gerçekleşmiştir. Söz konusu âyetin, müfessirlere göre Mekke'nin fethi sırasında Hz. Peygamber'e biat etmek için gelen kadınlar hakkında nazil olduğu⁹ göz önüne alındığında kadınların biatının Mümtehine sûresinin ilgili âyeti ile gündeme geldiği ifadesinin yanlışlığı ortaya çıkmaktadır. Bu da Hz. Peygamber'in biatla ilgili hususî bir nass bulunmadan önce de kadınların biatlarını aldığını göstermektedir. Ancak Mekke'de bulunan Müslüman kadınların azlığına nazaran, Hz. Peygamber'in hicretten sonra Medine'de İslâm'a giren kadınlarla daha sık muhatap olmasından dolayı İslâm tarihi kaynaklarında Medine dönemi esas alınarak kadınların biatının çerçevesi ve önemi üzerinde durulduğunu söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber'in kadınlara özellikle haber göndererek onları bir araya getirip biatlarını aldıklarına dair hiçbir kayıt yoktur. Bilakis kadınlar bu talepte bulunmuştur. Medineli kadınların Hz. Peygamber'in yanına gelerek erkeklerin biat ettiği gibi kendilerinin de biat etmek istediklerini söylemesi bunun göstergesidir.¹⁰ Üstelik bu talebin sadece bir kez gerçekleşmediği, kadınların bir çok kez küçük gruplar halinde Hz. Peygamber'e gelerek biat ettiklerine dair örnekleri çoğaltmak mümkündür.¹¹ Savaş durumu gibi zamanlarda ise kadınlardan biat alınarak ilk defa İslâm'la karşılaşan veya geç Müslüman olan kadınlara İslâm'ın temel şartlarının açıklanması sağlanmıştır. Nitekim ayette, “*Kadınlar biat için sana geldiği zaman onların biatını kabul et.*” denilmektedir. Bu ibare Mekke'nin fethi sırasında hakkında ölüm kararı çıkan yahut savaş halinde oldukları için ölüm

Abdulkadir Atâ (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012), 8/8; Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber el-Kurtubî, *el-İstîâb fî ma'rifeti ashâb*, thk. Ali Muhammed Muavviz (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010), 4/502-503.

⁴ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/7-8; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 4/502-503; Başoğlu, “Hilafetin Sübut Şartı Olarak Bey'at”, 86.

⁵ El-Mümtehine 60/12.

⁶ Murat Sülün-Süheyla Köksal, “60/Mümtehine Sûresinin 12. Ayeti Bağlamında Kadınların Biatı Meselesi”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2015), 103-126.

⁷ Mehmet Ali Kapar, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998), 37.

⁸ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/1-9.

⁹ Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî Cemâluddîn Abdurrahman b. Ali, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, thk. Züheyr eş-Şâvîs (Beirut: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1984), 8/244.

¹⁰ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/8.

¹¹ Rıza Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2017), 65.

korkusu içinde olan kadınların biat için Hz. Peygamber'e geldikleri¹² ve Peygamber'le aralarında bir nevi bir sulh ve anlaşma yapmak istedikleri anlamını da taşıyor olmalıdır.

Kadınların biat etme isteklerinin bir nedeni de muhtemelen biat yoluyla Hz. Peygamber'e söz vererek aralarında duygusal ve psikolojik bir bağ kurduklarını, Resûlullah'a erkekler gibi biat ettikleri takdirde ölünceye kadar bu sözlerine sadık kalarak peygamberlerine ayrılmaz bir bağla bağlandıklarını düşünmeleridir. Nitekim Hz. Âişe dahi Hz. Peygamber'in hanımlarından biri olarak onun en yakını olduğu halde biat kavramına yüklediği anlam diğer Müslümanlarla aynıdır. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in vefatının ardından dahil olduğu siyasî hadiseler hakkında bir açıklamada bulunduğu sırada, "Ben Resûlullah ile sohbet etmiş ve ona biat etmiş bir kimseyim. O canını Allah'a teslim edinceye kadar ona isyan etmedim ve onu hiçbir zaman aldatmadım."¹³ diyerek biatın kendisi için de bağlayıcı bir akit olduğunu ifade etmektedir. Yine Hz. Peygamber'e biat eden bazı Müslüman kadınlar ona verdikleri sözlerde kimin ne kadar sebat ettiğini takip etmişler, özellikle ilerde bahsedeceğimiz maddelerden olan ağıt yakmama hususunda kadınların gösterdiği zaafa dikkat çekmişlerdir.¹⁴

Resûlullah'a biat eden kadınlar yalnızca Medineli kadınlar olmayıp aralarında uzak beldelerden gelenler de bulunmaktaydı. Bazı kadınlar Hz. Peygamber'i Müslüman olduktan sonra ilk defa görme fırsatı yakalayıp ona biat etmekte, bu sırada soru ve sorunlarını iletme şansına sahip olabilmekteydi. Genellikle problemlerinin çözümü için uzak yerlerden geldikleri anlaşılan bu kadınlar için Hz. Peygamber'i görerek ona olan bağlılıklarını sunmak heyecan verici bir deneyimdi.¹⁵ Bunu, kadınların kimi zaman Hz. Peygamber'e söyledikleri güzel sözlerden,¹⁶ kimi zaman ise onu ilk defa gördükleri için duydukları heyecandan dolayı konuşamamalarından¹⁷ anlıyoruz.

2. KADINLARIN BİAT ŞARTLARI

Nübüvvetin 11. yılında Medine'den hac için gelen ve aralarında kadınların bulunmadığı on iki kişilik bir heyet, "Allah'a şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, bühtanda bulunmamak ve bilinen şeyde isyan etmemek" üzere Hz. Peygamber'e biat etmiş¹⁸ ve I. Akabe Biatı gerçekleşmiştir. I. Akabe Biatı'nda geçen ve daha sonra Mümteherine

¹² Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-ümmem ve'l-mülûk (Târîhu't-Taberî)*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1996), 3/61-62.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh*, thk. Abdulazîz b. Abdillâh (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994), "Fedâilu Ashâbi'n-Nebi", 7; "Menâkibu'l-ensâr", 37.

¹⁴ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/5; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Süleyman er-Rûdânî, *Cem'ul-fevâid min câmi'i'l-usûl ve mecmau'z-zevâid*, çev. Hüseyin Yıldız (İstanbul: Ocak Yayınları, 2008), 2/444 (No: 2472).

¹⁵ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 1/242; Rıza Savaş, "Hz. Peygamber'in Bir Kadın Konuğu: Kayle bint. Mahrama", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (1999), 43.

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/188-189.

¹⁷ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Sadık Cemil Attar (Beyrut: Darû'l-Fikr, 2001), VII, 231-233.

¹⁸ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 11/568 (No: 21019); Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyârî, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, thk. İbrahim el-Ebyarî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 310; Taberî, *Târîh*, 2/355-356; Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, thk. Beşşâr Avvâd Maruf vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998), "Biat", 2; Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Sünen*, şrh. Suyûtî (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1994), "Biat", 18/2; Rûdânî, *Cem'ul-fevâid*, 1/74 (No: 91).

sûresinde yer verilen hususlar ilk İslâm toplumunun temel esaslarını oluşturmakta, bundan sonra alınan biatlar da aynı şartları içermekteydi.¹⁹ Biat edenler arasında kadınlar bulunmadığı halde, müşriklerle savaşmak henüz emredilmediği için biat şartları içinde “cihad” ve Hz. Peygamber’in himaye edilmesi hususu yer almadığından dolayı I. Akabe Biatı aynı zamanda “Kadınların Biatı” olarak adlandırılmıştır.²⁰ “Kadınların Biatı” bir yönüyle ilk ve temel biat esaslarını içermektedir. Daha sonraki zamanlarda, örneğin erkeklerin cihad şartına tabi tutulması, kadınlardan ise ağıt yakmamak üzere biat alınması gibi, kadın-erkek her iki cinsin kendilerine özgü özellikleri üzerinden ek biat şartlarının oluşturulduğunu söyleyebiliriz.

II. Akabe Biatı’na kadınların da katılmış olması bu biatın önemli bir yönüdür.²¹ Yetmiş üç erkek ve iki kadından oluşan²² Medineli heyette Esmâ bt. Amr (Ümmü Menî) ve Nesibe bt. Ka’b (Ümmü Umâre) de hazır bulunmuşlar ve Hz. Peygamber’e bizzat biat etmişlerdir.²³ Bu sırada Ümmü Menî’nin hamile olduğu, hatta Akabe Biatı gecesi doğum yaptığı rivayetler arasındadır.²⁴

II. Akabe Biatı sırasında, biat edenler genellikle herhangi bir şart koşmaksızın biat ettikleri halde Ümmü Atıyye’nin yapmış olduğu şartlı biat, bazı durumlarda biat eden tarafın da şartlar öne sürebileceğine²⁵ bir örnek teşkil etmiştir. Ümmü Atıyye, Hz. Peygamber’in biat şartları arasında geçen “ağıt yakmama” ibaresini duyduğunda, Câhiliye’de kendi musibeti için ağlarken ona destek veren bir kadının taziyesine gidip bu vefa borcunu yerine getirmek istediğini söylemiş, Hz. Peygamber’e daha sonra gelip biat edeceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona izin vermiş,²⁶ ancak bundan sonra kadınlar tarafından bu meyanda gelen talepleri kabul etmemiştir.²⁷

Kadınlar biat sırasında anlamadıkları hususları da Hz. Peygamber’e sormuşlardır. Kadınlardan biri, “Ya Resûlullah! Sana karşı gelmememiz gereken itaat nedir?” diye sorduğunda cevabı “Ağıt yakmayınız” olmuştur.²⁸ Dolayısıyla kadınlar, erkeklerden farklı olarak kadınlarda daha fazla görülen bazı alışkanlıklarını terk etmeleri şartıyla Hz. Peygamber’e biat etmişlerdir. Biat sırasında, “matem sırasında üzerindeki elbiseyi yırtmak, vaveylalar koparıp bağırarak, yüzü gözü tırmalamak ve ağıt yakmak,²⁹ başkasına ait bir çocuğu kendi kocasına isnad etmek,³⁰ izinsiz olarak kocasının

¹⁹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 6/23 (No: 9825); Başoğlu, “Hilafetin Sübut Şartı Olarak Bey’at”, 85.

²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretu’n-nebeviyye*, 308; Ebü’l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü’l-ğâbe fi ma’rifeti sahâbe* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 2010), 1/574; Taberî, *Târîh*, 2/355.

²¹ Kappar, *İslâm’ın İlk Döneminde Bey’at ve Seçim Sistemi*, 77.

²² Ebü’l-Hasen Ahmed b. Yahya el-Belâzurî, *Ensâbu’l-eshrâf*, thk. Süheyl Zekkâr vd. (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1996), 1/293; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 1/175.

²³ İbn Hişâm, *es-Sîretu’n-nebeviyye*, 314-315; İbn Sa’d, *Tabâkat*, 8/300, 303; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 4/499, 516; Taberî, *Târîh*, 2/362.

²⁴ İbn Sa’d, *Tabâkat*, 8/300.

²⁵ Cengiz Kallek, “Biat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/121. Ümmü Atıyye’nin dışında Amr b. Âs da affedilmesi şartıyla Hz. Peygamber’e biat etmiştir. Bkz. Ebü’l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc, *Sahîh*, thk. M. Fuâd Abdulbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “İman”, 192.

²⁶ İbn Sa’d, *Tabâkat*, 8/300; Buhârî, “Cenâiz”, 46/2; Müslim, “Cenâiz”, 31; Nesâî, “Biat”, 18/2; Rûdânî, *Cem’ul-fevâid*, 2/444 (No: 2472).

²⁷ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 6/25 (No: 9829); İbn Sa’d, *Tabâkat*, 8/6; Nesâî, “Cenâiz”, 15/2; Rûdânî, *Cem’ul-fevâid*, 2/444 (No: 2474).

²⁸ İbn Sa’d, *Tabâkat*, 8/5.

²⁹ İbn Sa’d, *Tabâkat*, 8/6; Rûdânî, *Cem’ul-fevâid*, 2/443 (No: 2471).

³⁰ Câhiliye döneminde kadınlar iddet beklemezdi. Dolayısıyla bu durum bazen iddet beklemeden yeniden evlenen kadının çocuğunun nesebinin kime ait olacağı problemini ortaya çıkarmıştır. Bkz. Abdurrezzâk, *el-*

malını başkasına vermek"³¹ gibi bazı Câhiliye âdetleri kadınlara yasaklanmıştır.

Ayrıca kadınlar, biat konuları içerisinde yer alan "eşlerini kandırmama" şartıyla ne kastedildiğini sorduklarında Hz. Peygamber, "Kocanın malını başkasına vermemek ya da onun malıyla başkasını sevindirmemektir." cevabını vermiştir. Bunun üzerine kadınlar, babalarının, eşlerinin ve erkek evlatlarının mallarından kadınlara helal olan miktarın ne kadar olduğunu sormuşlardır. Hz. Peygamber ise taze hurmadan yiyip, hediye olarak verebileceklerini belirtmiştir.³²

Bu hususlar dışında bazı rivayetlerde Resûlullah'ın kadınlardan biat alırken erkeklerle halvet halinde bulunmamalarını, kendilerine mahrem olan erkekler dışında başka erkeklerle konuşmamalarını şart koştuğu³³ ifade edilse de aktarılan birçok örnekten iki cins arasında diyalogun devam ettiği, sınırlamanın sadece konuşmanın usûl ve adabıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Sözü geçen âyette³⁴ de açık bir şekilde belirtildiği gibi kadınların erkeklerle konuşabileceği, ancak bu iletişimin ciddiyet içinde sürdürülmesi gerektiğinin altı çizilmektedir.

Kadınlardan, "elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri" hususunda biat alınmasının³⁵ sebebi, Cahiliye döneminde bazı kadınların gayri meşru çocuklarını babasından başka bir erkeğe isnat etme³⁶ çabalarıdır.³⁷ Bu nedenle boşanmış kadınların evlenmeden önce üç ay iddet beklemeleri, kocası ölen kadınların ise dört ay on gün iddet beklemeleri³⁸ ve bu süre zarfında Allah'ın rahimlerinde yarattıklarını gizlememeleri emredilmiştir.³⁹

Sivil durumların dışında kadınların savaş durumlarında verdikleri biata örnek olarak Mekke'nin fethi sırasındaki biat gösterilebilir. Fetih günü Hz. Peygamber'in ilanının ardından

Musannef, 5/161 (No: 9152). Câhiliye döneminde kadınlar iddet beklemezdi. Dolayısıyla bu durum bazen iddet beklemeden yeniden evlenen kadının çocuğunun nesebinin kime ait olacağı problemini ortaya çıkarmıştır. Bkz. Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 5/161 (No: 9152). Bununla birlikte İslâm öncesi dönemde iddet bekleme uygulamasının olmadığını iddia edenlere karşı, boşanan veya kocası ölen kadınların hamile olup olmadığını anlaşılması ve neseplerin karışmaması için iddet uygulamasının yapıldığına dair tespitler mevcuttur. Buna göre olumsuz iddiaların sebebinin boşanma iddetinin ihlali ve çiğnenmesi olduğu düşünülmekte, ancak ölüm iddetinin düzenli olarak uygulandığı bilinmektedir. Bkz. Cevâd Alî, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm* (b.y.: y.y., 1993), 5/553; Neşet Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957), 121; Emrah Dindi, *Kur'an'da İslâm Öncesi Kültür* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 276-277.

³¹ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/6-7.

³² İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/6-7.

³³ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 6/25 (No: 9830); İbn Sa'd, *Tabâkat* 8/7.

³⁴ El-Ahzâb 33/32.

³⁵ El-Mümtehine 60/12; Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 11/568 (No: 21020).

³⁶ Ebû Dâvud Süleyman b. Eşas b. İshâk es-Sicistânî, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut vd. (Beyrut: Dâru'l-Müessesetü'l-Âlemiyye, 2009), "Talâk", 29; Nesâî, "Talâk", 47.

³⁷ Konuyla ilgili bkz. Safa Demir, *Kur'an Öncesinde ve Kur'an'da Kadının Annelik Konumu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 36-37.

³⁸ İddet bekleme uygulamasının İslâm'ın Mekke döneminde de uygulandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'le nübüvvetin 10. yılında Mekke'de evlenen Sevde bt. Zem'a Resûlullah'la evlenmeden önce iddet saymış, Resûlullah'ın boşadığı Leyla bt. Kilabiyye üç hayız müddeti beklemiştir. Resûlullah'ın eşleri onun vefatının ardından evlenmeleri yasak olduğu halde dört ay on gün iddet süresi saymışlardır. Urve b. Zübeyr'e Resûlullah'ın hanımlarının durumunun diğer kadınlar gibi olmadığı halde neden iddet bekledikleri sorulduğunda cevabı onların bu konuda kitapla amel etmek istemeleri olmuştur. Bk. İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/177.

³⁹ el-Bakara 2/228, 234.

Mekkeliler Ebû Süfyân'ın evine sığınmaya yahut evlerine kapanıp silah bırakmaya başlamışlar,⁴⁰ daha sonra kadın-erkek, çocuk-yaşlı toplumun her yaş ve cinsiyetten üyeleri Resûlullah'a biat etmişlerdir.⁴¹ Hz. Peygamber o gün önce erkeklerden sonra da kadınlardan biat almıştır. Özellikle Hind bt. Utbe'nin bu sırada biat şartları hususunda Resûlullah'a yönelttiği cüretkar soru ve cevaplar dikkat çekicidir. Biat sırasında ilk olarak Resûlullah kadınlardan, Allah'a ortak koşmamak üzere söz vermelerini istediğinde Hind, "Vallahi erkeklerden istemediğin şeyleri az sonra bizden isteyeceğin anlaşılıyor, ancak biz kadınlar sözümüzü tutacağız." demiş⁴² ve bu maddeyi kabul ettiklerini söylemiştir. Ardından Hz. Peygamber, "Hırsızlık yapmayacaksınız." dediğinde, kocasının cimri biri olduğunu, bu yüzden ondan habersiz malından almasında bir sakınca olup olmadığını sormuş, Resûlullah ona sadece taze hurmadan alabileceğini ancak kuru hurmadan almasının doğru olmadığını ifade etmiştir. Hind, "Zina etmeyeceksiniz." şartını işittiğinde, "Hiç hür bir kadın zina eder mi!" diye hayretini ifade ederek Câhiliye döneminde dahi hür kadınların toplumdaki belirli ahlâk normlarına riayet etme zorunlulukları olduğunu belirtmiş olmaktadır. Resûlullah'ın "Çocuklarınızı öldürmeyeceksiniz." demesi üzerine ise, "Bize çocuk mu bıraktın. Onları Bedir'de sen öldürdün." çıkışında bulunmuştur.⁴³ Ölüm korkusuna rağmen gizlenerek biat etmeye gelen Hind bt. Utbe'nin biat şartlarına yönelik cesur ve sorgulayan bir tavır içerisinde bulunması, Hz. Peygamber'in yeni iman eden kadınlara karşı sabırlı ve öğretici yaklaşımının bir göstergesidir.

Bütün bu rivayetleri ele aldığımızda kadınların Resûlullah'a biat ederken söz verdikleri hususlar hakkında istedikleri soruları rahatça sorarak meraklarını giderdiklerini, Resûlullah'ın da onlara bu konuda hoşgörülü davranarak kıymet verdiğini anlamak mümkündür. Ayrıca biat şartları ve kadınların yönelttiği sorular Câhiliye ve İslâm arasındaki farkları ortaya koyması açısından önemli noktalara işaret etmektedir. Biat sırasında ortaya konan şartlardan Câhiliye döneminde yaygın olan bazı dinî ve ahlâkî sorunların çözülmek istendiği ve bu konuda kadınların katılımının önemsendiği aşikârdır.

Hz. Peygamber'in kızı veya eşi olsalar dahi ehl-i beyt kadınları da diğer Müslüman kadınlarla aynı şartlar üzerine ona biat etmişlerdi. Mekke'nin fethi sırasında kadınlar biat ederken Hz. Peygamber'in eşleri, kızı Fâtıma ve Abdulmuttaliboğulları'ndan kadınlar da orada bulunmaktaydı.⁴⁴ Söz konusu rivayette Hz. Peygamber'in aile ve kabile efradından olan kadınların ilk defa burada biat ettiklerine dair açık bir ifade yer almamaktadır. Ancak daha önce biat edip etmedikleri veya tam olarak ne zaman biat ettikleri bilinmediğinden o gün diğer kadınlarla birlikte biat etmiş olabilecekleri düşünülebilir. Diğer yandan yeni Müslüman olmuş kadınlarla ilk Müslümanlardan olan kadınlar bir aradayken Mekke'nin fethi gibi özel bir günde biatın tazelenmiş olması da olası görünmektedir. Ayrıca Abdulmuttaliboğulları'dan Mekke'nin fethi günü Müslüman olup biat eden kadınların varlığı da bilinmektedir. Bu kadınlardan biri Ümmü Hânî bt. Ebû

⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vakîdî, *Kitâbu'l-meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1983), 2/249-250; Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahya el-Belâzurî, *Futûhu'l-buldân*, thk. Abdullah Üneyse d-Debbâğ (Beyrut: Müessesetü'l-Maârif, 1987), 54-55; Taberî, *Târîh*, 3/55.

⁴¹ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsâr*, thk. Abdulmelik b. Abdullah b. Dehîş (b.y.: Mektebetü'l-Esedî, 2003), 820.

⁴² Taberî, *Târîh*, 3/61.

⁴³ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/188-189; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 4/475; Taberî, *Târîh*, 3/62.

⁴⁴ Vakîdî, *Kitâbu'l-meğâzî*, 2/276.

Tâlib'tir.⁴⁵

Burada Hz. Peygamber'in, kendisiyle kan bağı bulunan kadınlarla bulunmayanlar arasında İslâm nezdinde hiçbir ayırımın olmadığını, aynı sorumluluk ve hakların onları da bağladığını zaman zaman hatırlattığını⁴⁶ belirtmeliyiz. Nitekim Mekke'nin fethinde Hz. Peygamber'e biat etmek için gelen Fâtıma bt. Utbe, "Zina etmeyeceksiniz." maddesini duyunca utanmış ve elini yüzüne götürmüştü. Bunun üzerine orada bulunan Hz. Âişe kendilerinin de aynı şartlar üzerine biat ettiklerini söyleyerek⁴⁷ bu maddenin bütün kadınları kapsadığını ve sadece ona özgü olmadığını ima ederek Fâtıma'yı rahatlatmak istemiştir.

İbn Sa'd'ın aktardığı bir rivayete göre bazı kadınlar biat şartlarını duyduklarında Hz. Peygamber'e biat etmekten korkmuşlar hatta biat etmemişlerdir. Bunun sebebine açıkça yer verilirse de⁴⁸ bu kadınlar, biat şartları arasında bulunan akidevi şartlardan ziyade, bazı cahiliye ahlak ve alışkanlıklarına dair maddeleri yerine getiremeyeceklerini düşündüklerinden dolayı biat etmekten çekinmiş olmalıydılar. Hz. Peygamber'in de kadınların tereddütleri olabileceğinin farkında olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin beraberindeki bir grup kadınla birlikte biat için gelen Ümeyme bt. Rukayka, Hz. Peygamber'in kendilerine, "Bu şartlardan gücünüz yetip yapabildiklerinizde" diyerek biat şartlarını saydığını; bunun üzerine, "Allah ve Resûlü bize bizden daha merhametlidir" diyerek ona biat ettiklerini aktarır.⁴⁹

Diğer yandan mevcut bütün Müslüman kadınların Hz. Peygamber'e mutlaka biat ettiğine veya buna zorunlu olduğuna dair bir bilgiye de sahip değiliz. Nitekim kadınların biatı konusunda en çok bilgi veren müelliflerin başında gelen İbn Sa'd, Tabakât'ın kadınlara ayırdığı kısmında bazı kadınların biat ettiğine işaret ederken kimi kadınlara dair böyle bir bilgiye yer vermemektedir.

3. KADINLARIN BİAT ŞEKLİ

Biatın şekilsel özelliği de konumuzun bir başka yönünü oluşturmaktadır. Biat genellikle Arap âdetlerinde olduğu gibi musafaha edilerek yapıldığı gibi, tarafların karar verdiği herhangi bir işaret yoluyla da yapılabilirdi.⁵⁰ Hz. Peygamber'in kadınlardan biat alma şekli ise erkeklerden farklı gerçekleşmiştir. Kaynaklarda Resûlullah'ın kadınlardan elinde bir bez parçası olduğu halde⁵¹ veya perde arkasından⁵² sadece sözlü olarak biat aldığı ve onlarla musafaha etmediği⁵³ aktarılır. Biat sırasında Hind bt. Utbe Resûlullah'a, "Tokalaşabilir miyiz?" diye sormuş, Resûlullah'ın cevabı ise, "Benim bir kadına söylediğim söz, yüz kadına söylediğim söze denktir." olmuştur.⁵⁴ Yine muhtelif

⁴⁵ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996), "Tefsir", 33/17.

⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 2/167.

⁴⁷ Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1972), 6/24 (No: 9827).

⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/4.

⁴⁹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 6/23 (No: 9826); Rûdânî, *Cem'ul-fevâid*, 1/74 (No: 91).

⁵⁰ Başoğlu, "Hilafetin Sübut Şartı Olarak Bey'at", 83.

⁵¹ Vâkîdî, *Kitâbu'l-meğâzî*, 2/276; Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 6/25 (No: 9832); İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/3; Taberî, *Târîh*, 3/62.

⁵² İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/3-5.

⁵³ Müslim, "İmâret", 130; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 8/245.

⁵⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 6/23 (No: 9826); İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/188.

gruplar halinde gelen kadınlar bazen Resûlullah'la musafaha edip etmeyeceklerini sormuşlar; bazıları musafaha etmek için yaklaşıp elini uzattığında Hz. Peygamber kadınlarla musafaha etmediğini⁵⁵ belirtip Hind'e sarf ettiği ifadeleri kullanmıştır. Bazı kadınlar ise Hz. Peygamber'le musafaha etme konusunda ısrarcı davranmışlar;⁵⁶ biat için toplanan kadınlar arasında bulunan Esmâ bt. Yezid, "Elini bizden mahrum etme!" talebinde bulursa da Hz. Peygamber bu husustaki tavrını sürdürmüştür.⁵⁷ Bir başka biat sırasında Hz. Peygamber kadınlarla biatlaşmak için bir kâse su istemiş; elini suya batırdıktan sonra, kadınlar da bu suya ellerini batırarak söz vermişlerdir.⁵⁸ Biat şekilleri ile ilgili anlatılan bu ayrıntılar aynı zamanda musafaha hususunda erkeklerle kadınlar arasındaki sınırı göstermesi açısından da önemlidir. Biat sırasında kadınların böyle bir talepte bulunmaları veya geçmiş alışkanlıklarının verdiği içgüdüyle ellerini Hz. Peygamber'e uzatmaları,⁵⁹ musafahanın Câhiliye'de kadınlar tarafından da cinsiyet ayrımı gözetmeksizin yapıldığını göstermektedir.

Biat sırasında bazı kadınların altın ziynetlerle dolu ellerini Hz. Peygamber'e uzattıkları, Hz. Peygamber'in ise bunu hoş karşılamadığı anlaşılmaktadır.⁶⁰ Rıza Savaş, Hz. Peygamber'in bu tutumunun geçici olduğu, Müslümanların ekonomik sıkıntılarının bulunduğu Medine döneminin ilk yıllarında kadınların birbirlerine yardım etmeleri gerekirken altınla süslenmelerini hoş karşılamadığı için bu şekilde davrandığı kanaatindedir.⁶¹ Bazı kadınların ise biat sırasında uzattıkları ellerinin oldukça bakımsız olması Hz. Peygamber'in dikkatini çekmiş ve bu hususta onlara tavsiyelerde bulunmuştur.⁶²

Hz. Peygamber, bazı durumlarda kendi adına başka kimseleri temsilci tayin ederek de kadınlardan biat almıştır. Medine'ye hicret ettikten sonra Ensar kadınlarının biat etmek istemesi üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ömer'i kadınlara elçi olarak göndermiştir. Bu sırada orada bulunan Ümmü Atiyye'nin aktardığına göre Hz. Ömer, evin dışından; kadınlar da evin içerisinden ellerini uzatarak biat etmişlerdir.⁶³ Hz. Peygamber Mekke'nin fethi sırasında kendisinin kadınlarla musafaha etmediğini söyleyerek yine Hz. Ömer'i biat almak üzere görevlendirmiştir.⁶⁴ Kurtubî, Hz. Ömer'in burada da kadınlarla *musafaha ederek* biat aldığını belirtmektedir.⁶⁵ Ancak müellif böyle bir ifade kullanmakla birlikte bu rivayeti doğru kabul etmeyenlere de ayrıca yer vermektedir. Diğer yandan Hz. Peygamber'in "Ben kadınlarla musafaha etmem." sözünün hemen ardından biat alma görevini Hz. Ömer'e tevdi etmesine bakarak kişisel bir tercihte bulunduğunu düşünmek

⁵⁵ Vâkıdî, *Kitâbu'l-meğâzî*, 2/276; İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/3-4.

⁵⁶ Kapar, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, 38.

⁵⁷ Tirmizî, "Siyer", 37.

⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/8; Taberî, *Târîh*, 3/62.

⁵⁹ Vâkıdî, *Kitâbu'l-meğâzî*, 2/276; İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/8; Ebû Dâvud, "Harâc", 9.

⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/4; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 6/89.

⁶¹ Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, 67.

⁶² Abdurezzâk, *el-Musannef*, 4/415 (No: 7931).

⁶³ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/4; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*, thk. Ahmed Abdulkerim (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2008), 5/85; 6/409.

⁶⁴ Taberî, *Târîh*, 3/62.

⁶⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an-tefsiru'l-Kurtubî*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 20/424; Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, 70.

mümkündür. Ayrıca biat sırasında birden çok kez gerçekleştiği üzere kendisiyle tokalaşmak isteyen kadınları reddettiğini, fakat Hz. Ömer'le veya başka erkeklerle de bunu yapmamaları gerektiğine dair bir şey söylemediğini belirtmeliyiz.

4. FARKLI DURUMLARDA KADINLARIN BİATI

Resûlullah'a Mekke'de biat eden ilk kadınlar Ümmü Sa'd b. Mu'az, Kebşe bt. Râfi b. Ubeyd, Ümmü Âmir bt. Yezîd b. es-Seken, Züferoğulları'ndan Leylâ bt. el-Hatîm, Amr b. Avfoğulları'ndan Uhud'da öldürülen müşrik Ebû Süfyân'ın kızları Leylâ, Meryem ve Temîme, Şemûs bt. Ebû Âmir er-Râhib ve kızı Cemîle bt. Sâbit b. Ebû'l-Aklah ve Tayyibe bt. en-Nu'mân b. Sâbit b. Ebû'l-Aklah'dır.⁶⁶ Görüldüğü gibi daha ilk yıllarda biat eden kadınlar muhtelif kabilelerden olup bazıları ise müşriklerin kızlarıdır. Mekke'nin fethi sırasında da Resûlullah'a gelerek biat eden kadınların bir kısmı müşrik liderlerin aile efrâdındandır. Velîd b. Muğîre'nin kızı Fâtîma, İkrime b. Ebî Cehil'in hanımı Ümmü Hakîm⁶⁷ bunlar arasında sayılabilir.

Resûlullah Medine'deyken de kadınların biat etmeye devam ettiğini belirtmiştik. Resûlullah Medine'ye hicret ettiğinde kendisine ilk biat eden kadının Leylâ bt. el-Hatîm olduğu rivayet edilmiştir.⁶⁸ Medine'de on yıl boyunca çeşitli zaman dilimlerinde her Müslüman olan kişiden biat alınmıştır. Yine burada kadınlardan alınan biatlarda cihad şartı bulunmayıp temel olarak Akabe'deki biat şartları sunulmuştur.⁶⁹ Köle ve çocuklardan biat alınmadığı rivayet edilmekle birlikte⁷⁰ bunun çok küçük yaştaki çocukları kapsadığı anlaşılmaktadır. Su'âd bt. Seleme karnındaki bebek adına biatın kabul edilmesini Resûlullah'tan istemiş, onun bu samimi talebinden ötürü memnun olan Resûlullah, "Sen hürlerin en iyisisin." diyerek kendisini taltif etmekle yetinmiştir.⁷¹ Bunun dışında biat edenler arasında bazı kız çocukları da zikredilmekte,⁷² ancak muhtemelen bu kız çocukları biat şartlarını idrak edecek kadar temyiz çağına ulaşmış olmalıydılar.

İbnü'l Cevzî erkekler dışında sadece kadınlardan oluşan 457 kişinin Hz. Peygamber'e biat ettiğini tespit etmiştir.⁷³ Bu verilen sayının yanı sıra toplu olarak yapılan biatlarla ilgili rivayetlerin oldukça sık yer bulmasına bakılarak mümin erkek ve kadınlardan⁷⁴ ayırım yapılmaksızın biat alındığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber ve Dört Halife döneminde biat mescitte herkese açık yapılmakta ve bu biatlara kadınlar da katılabilmekteydi. Ancak Hz. Peygamber döneminde biata aktif olarak katılan kadınların Dört Halife döneminde gerçekleşen biatların genellikle dışında kaldıkları görülmektedir.⁷⁵ Nitekim bu dönemde Müslüman olan her erkeğin biata katılımı neredeyse şart olarak kabul edilip, biat etmeyen az sayıdaki muhalif erkekler isim isim bilinirken, kadınlar için aynı

⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/9.

⁶⁷ İbn Hişam, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 743; İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/205-206.

⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/255.

⁶⁹ Başoğlu, "Hilafetin Sübut Şartı Olarak Bey'at", 86.

⁷⁰ Buhârî, "Ahkâm", 46; Nesâî, "Bîat", 20; Tirmizî, "Büyu", 22.

⁷¹ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/299; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/142.

⁷² İbn Sa'd, *Tabâkat*, 8/255; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/245.

⁷³ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 8/246; Başoğlu, "Hilafetin Sübut Şartı Olarak Bey'at", 87.

⁷⁴ Başoğlu, "Hilafetin Sübut Şartı Olarak Bey'at", 87.

⁷⁵ Kallek, "Biat", 122.

şey söz konusu değildir. Bunun sebebinin Hz. Peygamber döneminde siyasî itaati temsil ettiği gibi dinî bir içeriğe de sahip olan biat uygulamasının, onun vefatından sonra artık sadece yönetime itaat göstergesi olarak kabul edilmesi olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle toplumda askerî ve siyasî erke sahip olmadığı düşünülen kadınların biatının artık bir kıymet-i harbiyesinin kalmadığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla Müslümanların sayısının az olduğu ve şirkle mücadelenin doruk noktada olduğu Hz. Peygamber döneminde kadınların biata katılımı önemsenirken daha sonraki dönemlerde yöneticiler nezdinde bunun siyasî bir değer taşımadığı açıktır. Bununla birlikte Dört Halife döneminde kadınlar bizzat biat etmeseler de toplumun fikirlerine önem verdiği bazı kadınların siyaset ve hilafet konusunda etkili oldukları bilinmektedir. Bu dönemin önde gelen kadınlarının kendilerine özgü siyasî görüşleri ve yönetime dair eleştiri ve değerlendirmeleri mevcuttur.⁷⁶

SONUÇ

Biat aynı zamanda bir idareciyi seçmek anlamına geldiğinden Hz. Peygamber döneminde kadınların, dinî itaatlarını sunmalarının yanı sıra bir idareciyi de özgür iradeleriyle seçme hakkına sahip olduklarını söyleyebiliriz. O güne kadar kabile içerisinde liderlerini seçme hususunda söz sahibi olmayan kadınlar Hz. Peygamber'e biat ederek müşrik liderlerin nüfuzundan kendi iradeleriyle ayrılmışlar ve bütün varlıklarıyla İslâm liderinin yanında yer almışlardır. Arap coğrafyasında kabile aidiyetinin yaşamsal önemi göz önüne alındığında, mensup olduğu kabileyi bir kenara koyarak Haşimoğulları'ndan bir peygambere biat edip onun iradesine tabi olmak sıradışı bir davranıştı. Özellikle bir kadın içinse din değiştirip biat ederek kabile sınırlarının dışına çıkmamanın cüretkar bir davranış olduğu ortadadır. Nitekim bu nedenle birçok Müslüman kadın kendi kabilesinin güven ortamının dışına itilmiş, kimileri hicret etmek zorunda kalırken bazı kadınlar bizzat kendi aile ve kabileleri tarafından çeşitli eziyetlere maruz kalmışlardır. Din ve lider tercihleri nedeniyle, değersiz ve zayıf kabul edildikleri için daha ziyade baskıya uğrayan kadınlar üzerinde ise biatın taşıdığı manevî önem büyüktür.

Makalemizde çoğunlukla doğrudan yer vermediğimiz biat sırasındaki diyalogların satır araları dikkate alındığında, kadınların Hz. Peygamber'e duydukları güven ve sadakat duygusu okuyucuya yansıyan ilk izlenimdir. Bununla birlikte kadınların biat şartları karşısında sorgulayıcı ve anlamaya çalışan tavırları da ayrıca dikkat çekicidir. Dolayısıyla kadınlar söz konusu Hz. Peygamber dahi olsa körü körüne değil, biat şartlarını anlamaya ve kendileri açısından değerlendirmeye çalışarak biat etmişlerdir. Gerektiğinde sorular sormuş, yorumlarda bulunmuş, hatta anlaşmanın tarafı olarak şartlar ileri sürmüşlerdir. Bu da kadınların, yeni bir dini kabul merasimi diyebileceğimiz biat sırasında dahi kendi gerçeklerinden uzaklaşmadan ihtidalarını gerçekleştirdiklerinin göstergesidir.

Câhiliye döneminde kadınların birey olarak toplumdaki yeri statülerine göre belirlenmişti. Cariyeler en alt tabakada olmakla birlikte, hür kadınlar da kendi aralarında birbirlerine eşit konumda değillerdi. Kimileri zenginlik ve asaleti nedeniyle toplumda söz sahibi olabilirken diğerleri daha sıradan bireyler olarak yaşamlarını sürdürüyorlardı. Ancak İslâm'dan sonra -belirli nedenlerden ötürü cariyeler muaf tutulmakla beraber- toplumun her tabakasından kadın Hz.

⁷⁶ Rıza Savaş, Râşid Halifeler Devrinde Kadın (İstanbul: Ravza Yayınları, 1996), 177-227.

Peygamber'e ettiği biatla hem farklı statülerdeki hemcinsleriyle hem de erkeklerle aynı mükellefiyet ve haklara sahip olmuşlardır. Bu durum yeni inançlarının kadınları erkeklerle toplumsal olarak eşitlemesi anlamına gelmekteydi. Böylece Müslümanlar kadın-erkek biatın gerektirdiği aynı temel şartlara tabi olmuşlardır. Biatın bir yönüyle dinî ve siyasî açıdan olduğu gibi toplumsal ve bireysel olarak da cinsiyet farkını ortadan kaldırdığını söyleyebiliriz. Kadınların da Hz. Peygamber'e biat etmek için istekle başvurmaları, onların İslâm toplumu içinde bireysel olarak var olmak ve mümkün olan her konuda erkeklerle eşit irade ve tasarrufa sahip olmak istediklerini göstermektedir. Ayrıca Kur'ân âyetlerinin bu isteği desteklemesi ve Hz. Peygamber'in de kadınların katılımına değer vermesi, İslâm'ın bu hususta kadınlara bakışını ortaya koymaktadır. Diğer yandan takip eden dönemlerde kadınların bu uygulamanın neden dışında kaldığı ve/veya bırakıldığı ayrıca ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Musannef*. thk. Habîburrahman el-A'zamî. 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1972.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Müsned*. thk. Ahmed Abdulkerim. 12 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2008.
- Başoğlu, Tuncay. "Hilafetin Sübut Şartı Olarak Bey'at". *İLAM Araştırma Dergisi* 1/2 (1996), 81-112.
- Belâzurî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahya. *Ensâbu'l-eşrâf*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Belâzurî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahya. *Futûhu'l-buldân*. thk. Abdullah Üneyse d-Debbâğ. Beyrut: Müessesetü'l-Maârif, 1987.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîh*. thk. Abdulazîz b. Abdillâh. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Cevâd Alî. *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*. 10 Cilt. b.y.: y.y., 1993.
- Çağatay, Neşet. *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957.
- Demir, Safa. *Kur'an Öncesinde ve Kur'an'da Kadının Annelik Konumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Dindi, Emrah. *Kur'an'da İslâm Öncesi Kültür*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eşas b. İshâk es-Sicistânî. *Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvut. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Müessesetü'l-Âlemiyye, 2009.
- Ezrakî, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh. *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsâr*. thk. Abdulmelik b. Abdullah b. Dehîş. b.y.: Mektebetü'l-Esedî, 2003.
- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Alî. *el-Misbâhu'l-münîr fî ğarîbi's-şerhi'l-kebîr li'r-râfi'i*. thk. Abdulazîm eş-Şennâvî. Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber el-Kurtubî. *el-İstîâb fî ma'rifeti ashâb*. thk. Ali Muhammed Muavviz. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. thk. Sadık Cemil Attar. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2001.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdulmelik b. Eyyûb el-Himyerî. *es-Sîretu'n-nebeviyye*. thk. İbrahim el-Ebyarî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem el-Ensârî. *Lisânu'l-Arab*. thk. Emin Muhammed Abdulvahhab vd. 18 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1999.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Haşimî el-Basrî. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012.

- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali. *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*. thk. Züheyr eş-Şâviş. 9 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1984.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti sahâbe*. 6 Cilt. Dâru'l-Fikr, Beyrut 2010.
- Kallek, Cengiz. "Biat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/120-124. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Kapar, Mehmet Ali. *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmî' li ahkâmî'l-Kur'an-tefsiru'l-Kurtubî*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvattâ*. thk. Beşşâr Avvâd Maruf vd. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh*. thk. M. Fuâd Abdülbâkî. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb. *Sünen*. şrh. Suyûtî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1994.
- Rûdânî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Süleyman. *Cem'ul-fevâid min câmi'i'l-usûl ve mecmau'z-zevâid*. çev. Hüseyin Yıldız. 9 Cilt. İstanbul: Ocak Yayınları, 2008.
- Savaş, Rıza. "Hz. Peygamber'in Bir Kadın Konuğu: Kayle bint. Mahrama". *Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (1999), 39-46.
- Savaş, Rıza. *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2017.
- Savaş, Rıza. *Râşid Halifeler Devrinde Kadın*. İstanbul: Ravza Yayınları, 1996.
- Sülün Murat-Köksal Süheyla. "60/Mümtehine Sûresinin 12. Âyeti Bağlamında Kadınların Biatı Meselesi". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2015), 103-126.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk (Târîhu't Taberî)*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 11 Cilt. Mısır: Dâru'l-Maârif, 1996.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünen*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbî'l-İslâmî, 1996.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Kitâbu'l-meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1983.